

KOLOZSI BLANKA

„ritmussá váltja át a képeket”

KARÁCSONYI ZSOLT: FÜGGŐLEGES ÁLLAT

Erdélyi Híradó Kiadó
Kolozsvár, 2020
76 oldal, 2200 Ft

”

A görög mitológiából ismert Hermész alakja egyfelől a különböző szintek közötti határátlépéssel és üzenetközvetítéssel, másfelől pedig játékos ravaszságával fonódik össze. Ő az istenek hírnöke, aki saját eszközökkel és módszerekkel rendelkezik ahhoz, hogy különböző világokba belépve interpretálja és fordítsa azok jeleit. Minthogy a Zeusszal kötött egyezség értelmében nem hazudhat, az igazmondás különféle változatait képes alkotó módon életre kelteni. Éppen ilyen hermészi játékra invitálja olvasóit a József Attila-díjas költő és a kolozsvári *Helikon* főszerkesztője, Karácsonyi Zsolt 2020-as, az Erdélyi Híradó Kiadó és a Szépirodalmi Figyelő Alapítvány gondozásában megjelent *Függőleges állat* című hetedik verseskötetében. A szerző korábbi kötetéhez hasonlóan ebben a kötetben is a poétikai építkezés szerves részét képezi a különböző földrajzi, mitológiai, irodalmi, történelmi és virtuális világokba való belépés, az én felvett maszkjai és szerepei között való átvándorlás, illetve a versek ritmusát adó ütemhangsúlyokkal és időmértékekkel való játék, miközben mindvégig jelen van annak kérdése, hogy voltaképpen mi az, amivel az ént a kötetben mozgósított gazdag magyar és világirodalmi tájékozottság, a hordozott kulturális örökség felvértezi.

A négy nagyobb egységre tagolt kötet egyes ciklusai között első olvasásra nehéz egy olyan átfogó szervezőelvet találni, amely – a bevezetőben már említett jellegzetes poétikai megoldások és a kötetben gyakran visszatérő képek mellett – valamiféle formai, motivikai vagy tematikai egységbe rendezné a kötetet. Ennek a nagyobb rendezőelvnek a felleléséhez a kötetnek azon versei nyújthatnak némi támpontot, amelyek maguk is az olvasás és az értelmezés műveleteit, illetve a versbeszélő által megalkotott poétikai térben való tájékozódás lehetséges módzatait tematizálják. Ezen kérdések köré leghatározottabban az első ciklus (*A módszerről*) versei szerveződnek, amelyek versbeszélője egyszerre jelöli ki e nyelvi táj határvi-

dékeit, és vázolja fel az ezeket bejáró költői működés tétjeit. Az első ciklus nyitóverse, amely szerepéhez híven mintegy azáltal vezet be ebbe a nyelvi világba, hogy a versolvasásra vonatkozó instrukciókkal látja el az olvasót, funkciójának némiképpen ellentmondva a *Kijárat* címet viseli. E különös szerkezeti megoldás miatt a vers – mivel a benne lévő deiktikus rámutatások sem teszik egyértelművé a hely- és szerepviszonyokat – úgy is értelmezhető, mintha a versbeszélő nem is igazán az olvasót invitálná az általa megnyitott poétikai tér feltérképezésére, hanem önmegszólító módon ahhoz az énhez szólna, aki bennrekedt egy olyan állapotban, amely nem teszi lehetővé a versalkotáshoz és az olvasáshoz egyaránt szükséges szabad mozgást, s ilyen értelemben ezt az ént szólítja fel a járás, a beszéd és az írás műveleteinek újratanulására („Ha este kijatsz innen / délben is kijatsz innen / ez nem egy labirintus / ez csak egy állapot (...) tanulj meg újra járni / tanulj beszélni írni”).

A labirintus képzetének határozott elutasítása mindemellett azzal a szerkezeti és poétikai megoldással is összefüggésbe hozható, hogy maga a kötet is eltávolodik attól, hogy önmagára mint szabályos úthálózatra vagy saját törvényei szerint működő, hermetikusan zárt rendszerre tekintsen, amelyben Ariadné útjelző fonálára van szükség ahhoz, hogy Thészeusz ne tévedjen el az egyes ösvényekben. Ezzel szemben a kötet a lépések újratanulásával és a rögzült gyakorlatok fellazításával inkább a tágasságot, a zárt struktúrák felbontását, a szigorú kötöttségektől való szabadulást helyezi előtérbe, s a költői működésmód újrahangolása ilyen módon azt is jelenti, hogy a kötet kompozíciója nem szerveződik sem motívikai vagy tematikai csomópontok, sem pedig azonos formai megoldások köré. Széttartó egységét inkább azoknak a kísérletezéseknek a játékosága adja, amelyekkel a versbeszélő a szerző korábbi kötetéből is ismert poétikai eljárásokat és bejárat területeket megpróbálja rögzült helyükből kimoszítani, önmagát saját állapotából kibillenteni, eljárásainak módszerét pedig reflektálttá tenni. Ez utóbbi feladatot végzi el a ciklus címadó verse, amely az üzenet megfejtését, a kép előhívását a lendületre való hagyatkozás függvényévé teszi, amely közelítő mozgás lehetővé teszi, hogy az üzenet kibontásával párhuzamosan a jelet értelmezőben is belső változások, átkeretezések és átrendeződések menjenek végbe. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy miközben utasításait a versbeszélő – ahogyan a kötet egyéb darabjaiban is – olykor esetlenül direkt módon fogalmazza meg, a már ismertként tételezett módszer, amely mögé az én maga is elbújik, homályban marad, s a vers poétikai működése sem teszi azt láthatóvá.

A ciklus többi verse bizonyos kettősségek (mint például kint – bent, fent – lent, múlt – jelen, ébrenlét – álom, konkrét – átvitt, valóság – fikció/játék, élet – halál, ittlét – túlvilág, érzéki – szellemi) megnyitásával együtt az ezek közötti éles határvonalat is eltörli egy olyan versbeszélő felépítésével, amely ezen pólusok mindegyikéhez játszi könnyedséggel hozzáfér – akár csak a különböző valóságsszintek között közvetítő Hermész, kinek alakja a ciklus záróversében (*Szárnyas jelvadász*) is feltűnni látszik. Az idézett kettősségek a későbbiekben is meghatározóak maradnak, az egyes ciklusok közötti különbség leginkább a hangsúlyok áthelyeződésében figyelhető meg. Míg az első ciklus versei a jelek értelmezésének lehetséges módozatait középpontba állítva a valós és fikciós terek közti metaszinten szerveződnek, addig a második ciklusban (*Az idő Babadagban*) inkább egy olyan geometrikus nyelvi tér konstruálódik, amelyet egyaránt formálnak földrajzi, mitológiai, történelmi és irodalmi elemek, ahogyan a személyes és kollektív múlt, jelen és jövő is rajta hagyja nyomain, miközben a „kígyózó idő” tartalmát és funkcióját veszve maga is kiüresedik és térbeliesül az álom határokat elmosó állapotában. A geometria fogalmi kerete ugyanakkor nem csupán vagy nem elsősorban a különböző térbeli összefüggések leírása miatt válik fontossá, hanem mivel egyfajta poétikai eljárásként is tételezett, amely lehetővé

teszi a versbeszélő számára a magával hozott emlékezeti és műveltségi anyag feldolgozható jelekké történő átalakítását:

amíg az alagút, amelyben járunk,
 amelyből minduntalan kilépünk,
 nem sűrűsödik egyetlen ponttá,
 egyetlen fekete-fehér
 fekete vagy fehér
 jellé
 mint
 a
 betű
 vagy a betűk
 korlátolt hatalmú,
 saját körön belül mégis korlátolhatatlan
 birodalmában, ami éppen a *birodalom* ellen szól,

miközben végig kérdés marad, hogy az átmenet során mi történik a sorok közé ékelődő énnel. A különböző szereplőknek hangot kölcsönző versbeszélő többször is felteszi ezt a kérdést, s ahhoz a gazdag irodalmi és mitológiai hagyományhoz fordul, amelytől eszközeit, képeit és hangját nyeri, de válaszokat nem kap („Hajóm Adriától egyre messzebb, pusztas ország / mezőit szántja fel. A súlyosodó boltozat sötétjét nem tartja meg / fölöttem semmi más – »Lollim barna szemöldöke«.”)

A harmadik ciklus (*Előhívás*) címe egyszerre idéz fel kétféle képkészítési technikát: egyrészt utal a fotográfiában az analóg kép fényérzékeny fotópapíron való megjelenítésére, másrészt pedig a múltbeli képeknek az emlékezés során történő előhívására. Mint versalkotó eljárás, a ciklus mindkét technikára épít tematikus és motivikai szinten, mindemellett azonban egyre inkább felerősödik a ritmusra, a különféle rímtechnikákra, az ütemhangsúlyos és időmértékes verselésre való hagyatkozás, s ilyen módon maga az előhívás is mintegy a képek és a szavak táncává válik a mondás által („Ha nem lesz sorvég, se metszet, se táj, ami valaha tetszett, / felborul minden képlet és előtörnek a képek: / hogy ami van, az csak emlék, nincs mód, hogy helyére tennéd, / csak alabárd vagy a Hamletben, kínrím / egy ócska kis pamfletben, / és ezért nem vár csak szennyes lét, amivel a többit szennyeznéd, / felszívódsz maradék tükrökben, nem vált be / egyetlen trükköd sem.”). Sok esetben ugyanakkor a ritmikailag játékos formák képileg vagy a kifejezések értelmét tekintve esetlen, olykor meglehetősen banális vagy éppen erőltetett sorok egybehangzását eredményezik, amely helyenként képes humorforrásként működni, sokszor viszont eltávolítja magától az olvasóját („Nem tudok megállni középen, a Temenosz lánokban áll, / és megrepedt a termosz is, amíg a jó időkre várt.”). Az utolsó ciklus (*Levél Efezusból*) verseinek időmértékes lüktetése azonban már végképp magával ragadja az olvasót, s a jambikus és hexameteres verselés túlsúlya, illetve az antikvitás, a középkor és a reneszánsz művészeti hagyományának és képi világának szinte kizárólagos jelenléte mintha egyfajta állásfoglalást vagy legalábbis főhajtást jelentene egy olyan világ felé, amely képeiben és dallamaiban őrződött meg, s így vált előhívhatóvá az utókor számára is. A nyitóversben imperatívusként megfogalmazott, a lépések újratanulására vonatkozó felhívás Karácsonyi Zsolt legújabb kötetében tehát egy gazdag kulturális hagyomány tágassága felé nyitja meg saját mozgástereit a maga játékos, humoros stílusában.